

Preot Laurențiu Nicolae STAMATIN

Eternul feminin în lumina Sfintei
Scripturi și în tâlcuirea Sfinților Părinți

Statutul femeii după Vechiul Testament

(volumul al III-lea)

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului Părinte
CALINIC
Arhiepiscop al Sucevei și Rădăuților

 EDITURĂ
CRIȘTEA
SUCEAVA, 2021

Prefață

Pentru specialiștii în domeniu, precum și pentru mulți dintre pasionații din afara breslei, este cunoscut faptul – remarcat și în recente abordări – că studierea trecutului a slujit mai mereu la stăpânirea prezentului, motiv pentru care istoria a fost ținută sistematic sub observație și supusă unui proces de revizuire periodică, în funcție de prefacerile și de comandamentele prea schimbătoare ale lumii. Cadența febrilă a transformărilor, ilustrând metamorfoza socială, politică și ideologică a înnoirilor intempestive, dar și a incertitudinilor, a regretelor sau neliniștilor, a năzuințelor sau a speranțelor, această panoplie derutantă a stărilor de spirit ce li s-au circumscris îl făcea cândva pe marele cărturar și om politic Mihail Kogălniceanu să caute în istorie, limbă și tradiții un factor de echilibru:

„Să ne ținem – îndemna el – mai ales de cele trecute; ele pot să ne scape de pieire! Să ne ținem de obiceiurile strămoșești, atât cât nu sunt împotriva dreptei cugetări! Să ne ținem de limba, de istoria noastră, cum se ține un om în primejdia de a se îneca de prăjina ce i se aruncă spre scăpare!”

Același ilustru înaintaș poziționa, în cuprinsul celebrului *Cuvânt pentru deschiderea cursului de istorie națională* la

Academia Mihăileană din Iași (24 noiembrie 1843), locul și, implicit, rolul profilactic al disciplinei: „Istoria, după Biblie, este cartea de căpetenie a popoarelor”, pentru că din ea se pot extrage reguli de conduită, sfaturi și învățături, „îndemn la slavă și la faptă bună”.

Ordinea se cuvine subliniată și reținută („Istoria după Biblie”), fiindcă avem de a face cu un sistem coerent de valori, împărtășit ca atare nu numai de generațiile de cărturari iluminiști, ci și de urmașii lor în preocupări. Iar apelul la istorie, la fel ca în vremea lui Kogălniceanu, dar și în timpurile mai vechi, devine, în contextul nesfârșitei tranziții de astăzi, mai mult decât legitim, ținând seama de faptul că multe dintre problemele lumii contemporane nu sunt tocmai străine de cele cu care s-au confruntat generațiile posterioare apariției omului pe pământ. Simplele asocieri ori disocieri între epoci și fenomene, între năzuințe și realități, între imagini și personaje ilustrative fiecărei etape evolutive a umanității plasează disciplina numită de Cicero *Magistra vitae* („Învățătorul vieții”) după Cartea Sfântă, apreciată, nu fără temei, ca fiind „cea mai veche și cea mai amplă sursă istorică” la îndemâna oamenilor. Iar cine se încumetă a le pătrunde, a le înțelege tainele și a le percepe interacțiunea pentru a le desluși apoi mesajul, spre a-l transmite nealterat și altora, trebuie să dispună, pe lângă o solidă pregătire de specialitate, istorică, de o bogată zestre a cunoștințelor teologice sau, altfel spus, de capacitatea unei abordări interdisciplinare. Sigur, ipostazele pot fi inversate cu același efect benefic precum în cazul de față.

Un vrednic slujitor al Bisericii Ortodoxe, părintele Laurențiu Nicolae Stamatina, aidoma altor teologi și cărturari ispitiți de muza Clio (de la episcopul Melchisedec Ștefănescu, academicianul Constantin Erbiceanu și părințele Constantin Bobulescu, la părintele Scarlat Porcescu, mitropolitul Nestor Vornicescu, părintele Dumitru Stăniloae sau părintele Mircea Păcurariu etc.), s-a dovedit, în același timp, un pasionat studios al istoriei, certificându-și oficial statutul printr-un strălucit doctorat în domeniu, susținut în urmă cu un deceniu. În calitate de îndrumător științific al tezei de doctorat, intitulată *Clerul și Biserica Ortodoxă Română în lupta pentru emancipare națională (1866-1878)*, am admirat dăruirea, energia, orizontul intelectual și harul autorului-doctorand în căutarea și în valorizarea surselor documentare, începând cu izvoarele arhivistice și încheind cu ultimele apariții ale istoriografiei de profil, pentru ca, în final, să-i apreciez superlativ prestația și să recomand publicarea neîntârziată a lucrării. Nu a fost nevoie să revin cu recomandarea pentru că, în chiar anul susținerii tezei, părintele Stamatina a publicat un valoros studiu cu caracter preambular, intitulat *Stat și Biserică în timpul domniei lui Alexandru Ioan Cuza* (Ed. Junimea, Iași, 2011), studiu despre care am afirmat și am scris, între altele, că

„este meritul netăgăduit al autorului, teolog prin formație și istoric prin vocație, de a se fi apropiat, cu răbdare, pasiune și pricepere, de limpezirea unor aspecte fundamentale ale raportului dintre Stat și Biserica strămoșească, într-o

epocă și într-o societate profund marcate de febra transformărilor înnoitoare”.

Temeinicia, profunzimea și obiectivitatea analitică a studiului m-au și determinat să-l recomand pentru bibliografia selectivă a capitolului consacrat „instituțiilor statului” din ultima ediție a tratatului intitulat *Istoria românilor*, vol. VII/2 (Ed. Enciclopedică, București, 2015).

În anul 2012, avea să vadă lumina tiparului, la aceeași editură ieșeană, propria disertație doctorală, cu titlul puțin cosmetizat, *Devotament, curaj, credință. Biserica Ortodoxă Română în anii Războiului de Independență (1877-1878)*, carte despre care părintele profesor Alexandru Moraru de la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj, referent științific în comisia de doctorat, scria:

„Neamul românesc și Biserica noastră străbună, prin credincioși și clerici, și-au consolidat trăinicia în istorie, mai cu seamă prin lupte, suferințe și jertfe, căi martirice ce n-au adus din timp în timp izbăvirea vremelnică; în cazul de față [...], aceeași trăire martirică este evidențiată cu temeinicie în această carte de către părintele Laurențiu Nicolae Stamatina, o lucrare bine alcătuită, în care a dat dovadă de meticulozitate, echilibru și serioase cunoștințe în domeniul studiilor teologice și istorice, un real câștig pentru istoriografia ortodoxă românească”.

Aceleași alese însușiri cărturărești, semnalate și de venerabilul profesor și teolog clujean, aveau să fie întărite

peste numai un an, când neobositul preot și istoric, „hirototit” deja cu titlul științific de *Doctor în Științe Umaniste*, a oferit cititorilor o nouă lucrare, îngemănată prin titlu cu cea prezentată acum și semnificând un autentic imn de slavă închinat femeii biblice.

Intitulată *Eternul feminin în lumina Sfintei Scripturi și în tâlcuirea Sfinților Părinți*, vol. I: *Chipuri de femei din Vechiul Testament* (Ed. Presa Universitară Clujeană, 2013), cartea, tipărită cu arhieriasca binecuvântare a Înaltpreasfințitului Părinte Arhiepiscop Pimen, oferă cititorilor interesați o întregă galerie de portrete feminine veterotestamentare, de la Eva și Abigail până la văduva din Sarepta Sidonului și vrăjitoarea din Endor, subliniindu-le virtuțile, fără a le ocoli păcatele, spre a concludiona, *sine ira*, că femeia biblică – autentică „viețuitoare creștină înainte de Hristos” – constituie o „paradigmă a adevăratei feminități”. În chip firesc, urmând primului volum publicat, această temă a revenit în preocupările părintelui Laurențiu Nicolae Stamatini, de această dată abordarea fiind efectuată dintr-o perspectivă mult mai complexă, mai ambițioasă și mai săracă în antecedente istoriografice.

Concepută interdisciplinar, noua sa carte, intitulată *Statutul femeii după Vechiul Testament*, îmbină fericit, măsurat și realist idei, concepte și realități teologice, istorice și filosofice, pe o cuprinzătoare, aerisită și flexibilă paletă exegetică, având drept călăuză anticul îndemn tacitian adresat istoricului în prefața *Analelor*: „Fără ură și partinire!”. Perioada istorică cunoscută îndeobște sub denumirea

generică de Vechiul Testament, respectiv ca primă parte a Sfintei Scripturi, este extrem de generoasă în acte și fapte, întâmplări și învățăminte, întinzându-se pe parcursul unui întreg mileniu, încât materialul de studiu este, la rândul său, foarte vast, investigația științifică fiind focalizată atât pe chestiunile generale, de ansamblu, cât și pe elementele de detaliu, necesare și utile, totodată, pentru înțelegerea exhaustivă a problematicii feminine veterotestamentare. Mai mult decât atât, de-a lungul timpului, măsurat în secole și milenii, reverberațiile epocii supuse analizei nu s-au estompat, ci par a fi la fel de actuale precum în vremea autorilor biblici.

După cum este cunoscut, mai cu seamă în rândul specialiștilor, statutul femeii a fost cu totul diferit la vechii evrei (sau „poporul ales”) față de alte seminții ale Antichității. Aplicând recomandările și comandamentele stipulate în referatul creației din cartea *Facerea*, prima carte a Vechiului Testament, înțelepții evrei au integrat mesajul divin în statutul social al urmașelor Evei, acordând femeii drepturi religioase, economice, sociale și culturale, pe care, oricât am căuta, nu le întâlnim în lumea greco-romană. Întrăurirea pe care elementul religios a exercitat-o asupra societății evreiești din toate timpurile și în toate locurile a fost una fastă, remarcată și valorizată admirabil de părintele Laurențiu Nicolae Stamatina, marcând toate palierele vieții cotidiene, de la așezarea evreilor în Țara Canaanului și până astăzi.

Structurată alfabetic, urmând reperelor tematice, exegeza surprinde cu lux de amănunte aspecte cunoscute și mai puțin cunoscute din existența bimilenară iudaică, îmbinând

chestiuni de recunoaștere și practică religioasă, dreptul familiei, drept civil, drept penal etc. Astfel, sunt examinate succesiv teme și subiecte de mare actualitate, precum: adulterul, avortul, căsătoria, divorțul, educația copiilor, infertilitatea, majoratul fetelor, participarea la rugăciunea publică, poruncile legii și respectarea lor de către femei, contracepția, studiul *Torei* etc.

Dovedindu-se și de această dată extrem de meticolos în procesul amplu și anevoios al căutării și selectării, al asimilării și al prelucrării informațiilor necesare materializării obiectivului științific asumat, autorul și-a fundamentat studiul pe o impresionantă bibliografie de profil, generală și specială, interesând aici lucrările publicate mai ales în limbile de circulație internațională (engleză și franceză), extractele din textul central al iudaismului rabinic, *Talmudul*, analizate în paralel cu Textul Masoretic și cel al Sfintei Scripturi, toate acestea analizate și prezentate într-o manieră clară și persuasivă: fapte, idei sau opinii ale autorităților religioase, mecanisme sociale, factori, argumente și contraargumente, urmări ori consecințe la nivel individual și general, spre a le surprinde, în final, învățămintele. Orientarea multidisciplinară a anchetei, reclamată îndeobște de orice preocupare profesionistă în asemenea domeniu, și perspectiva comparatistă de abordare a temei beneficiază de un arsenal terminologic și conceptual adecvat, racordat ultimelor cercetări în domeniu. Iar examenul critic riguros la care a fost supusă istoriografia temei i-a prilejuit adesea părintelui Stamin să evidențieze diversitatea punctelor de vedere exprimate și

să-și formuleze propriile judecăți sau concluzii, asiguratoare originalității demersului. Virtuților științifice incontestabile ale studiului, abia schițate aici, li se asociază farmecul, limpezimea și armonia mijloacelor de expresie.

Sunt deplin încredințat că și această carte, asemenea celorlalte elaborate de părintele Laurențiu Nicolae Stamatina, va beneficia de atenția și de buna primire din partea cititorilor ei, nu doar teologi și istorici, a studenților, a masteranzilor și a doctoranzilor, a oamenilor de cultură și, nu în ultimul rând, a iubitorilor de frumos.

Prof. Univ. Dr. Dumitru VITCU

Eva, maică a vieții. Femeia în referatul creației și în viziunea Sfinților Părinți

Referatul biblic despre creație are un dublu scop: de a ne prezenta începutul existenței umane și de a enunța o profeție care se va împlini mai târziu, „la plinirea vremii” (*Galateni* 4, 4), în taina „mare” dintre Hristos și Biserică (*Efeseni* 5, 32)¹. Dacă la început constatăm crearea Evei din coasta unui Adam adormit (*Facerea* 2, 21), mai pe urmă remarcăm „nașterea Ecclesiei din coasta lui Hristos”². Ziua a șasea a creației ne descoperă lucrarea nemijlocită a lui Dumnezeu,

¹ Pentru citările scripturistice, au fost utilizate: *Biblia sau Sfânta Scriptură*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008; *Noul Testament cu Psalmii*, Ed. Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, București, 2008; *Biblia Vulgata. Blaj 1760-1761*, vol. I-V, Ed. Academiei Române, București, 2005; *Nestle-Aland Novum Testamentum Graece*, Barbara ALAND, Kurt ALAND, Johannes KARAVIDOPOULOS (eds), Stuttgart, 2006; *The Holy Bible: New King James Version*, Thomas NELSON (ed.), Nashville, 2005. Citatele talmudice au fost preluate din: *Le Talmud de Jérusalem*, trad. M. Schwab, Paris, 1977; A. COHEN, *Talmudul*, trad. C. Litman, Ed. Hasefer, București, 2007; *Talmudul, Cartea sfântă a evreilor*, Teșu SOLOMOVICI (ed.), Ed. Teșu, București, 2008; Pauline BEBE, *Femeile și iudaismul. Dicționar*, trad. J. Ianoși, Ed. Hasefer, București, 2002.

² Pr. Ilie MOLDOVAN, „Taina Nunții”, în: *Ortodoxia*, XXXI (1979), 3-4, p. 512.

în urma căreia vin la existență primele făpturi umane, având încorporate în ele elemente specifice naturii dumnezeiești. Astfel, Adam, primul în ordinea creației, „omul cel dintâi” (*I Corinteni* 15, 45), este „chip al Celui ce avea să vină” (*Romani* 5, 14), iar Eva (הַחַוָּה), femeia lui Adam (אָדָם), este prefigurarea Bisericii³, „Magna Mater”⁴. Atât primii oameni, cât și întreaga creație, au fost întemeiați în și pentru Hristos, descoperindu-se în acest mod perspectiva hristologică a vieții terestre: „Pentru că întru El au fost făcute toate, cele din ceruri și cele de pe pământ, cele văzute și cele nevăzute, fie tronuri, fie domnii, fie începătorii, fie stăpânii. Toate s-au făcut prin El și pentru El. El este mai înainte decât toate și toate prin El sunt așezate” (*Coloseni* 1, 16-17). În același sens se exprimă și Sf. Maxim Mărturisitorul:

„Taina întrupării Cuvântului cuprinde în sine înțelesul tuturor ghiciturilor și tipurilor din Scriptură și știința tuturor făpturilor văzute și cugetate [...]. Cel ce a cunoscut înțelesul tainic al învierii a cunoscut scopul spre care Dumnezeu a întemeiat toate de mai înainte”⁵.

³ George BUSH, *Notes, Critical and Practical, on the Book of Genesis*, vol. I, Phinney & Company, New York, 1838, p. 68.

⁴ Udo BECKER, *The Continuum Encyclopedia of Symbols*, The Continuum International Publishing Group, New York, 2000, p. 104.

⁵ SF. MAXIM MĂRTURISITORUL, *Capete gnostice (sau teologice)*, I, 66, în *Filocalia sfintelor nevoițe ale desăvârșirii*, vol. II, Ed. Humanitas, București, 2009, pp. 138-139. A se vedea și: SF. CLEMENT ROMANUL, *Omilie, numită a doua Epistolă către Corinteni*, XIV, 1, 2, 3, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. I, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii

Așadar, lumea are un „caracter antropocentric”, fiind creată pentru a servi ca mediu de existență și de manifestare pentru „regele creației”, omul: „Ce este omul că-ți amintești de el? Sau fiul omului, că-l cercetezi pe el? Micșoratu-l-ai pe dânsul cu puțin față de îngeri, cu mărire și cu cinste l-ai încununat pe el. Pusu-l-ai pe dânsul peste lucrul mâinilor Tale, toate le-ai supus sub picioarele lui. Oile și boii, toate; încă și dobitoacele câmpului; păsările cerului și peștii mării, cele ce străbat cărările mărilor” (*Psalmi* 8, 4-8). Astfel, „peste toate a plăsmuit, cu sfintele și neprihănitele Sale mâini, pe om, ființa cea mai aleasă și mai măreață, chip al icoanei lui”⁶.

După ce s-au încheiat toate fazele creației lumii, Dumnezeu, Creatorul tuturor lucrurilor, „neimpulsionat de vreo putere exterioară Lui, ci de însuși sfatul voii Sale”⁷, printr-o intervenție deosebită, din preaplinul dragostei pe care o avea în Sine, căci Sfânta Treime este „structura supremei iubiri”⁸, purcede la alcătuirea ființei umane, „această lume mai mare într-una mică, convergența universului, recapitularea

Ortodoxe Române, București, 1979, p. 100; „[Biserica/prima familie] a fost creată înainte de toți [...] și pentru Biserică a fost creată lumea” (*Păstorul lui Herma*, II, 8 (4), 1, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. I, p. 232).

⁶ Sf. CLEMENT ROMANUL, *Epistola către Corinteni*, XXXIII, 4, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. I, p. 63.

⁷ Macedon PETRESCU, „Creația și providența în Cartea Psalmilor”, în: *Mitropolia Moldovei și Sucevei*, LXII (1986), 3, p. 77.

⁸ Pr. Dumitru STĂNILOAE, „Sfânta Treime, structura supremei iubiri”, în: *Studii Teologice*, XXII (1970), 5-6, pp. 333-356.

creaturilor” cerești și pământești⁹: „Atunci, luând Domnul Dumnezeu țărână din pământ, a făcut pe om și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul ființă vie” (*Facerea* 2, 7). Sf. Grigorie de Nazianz interpretează astfel acest text scripturistic:

„Cuvântul lui Dumnezeu, luând o bucată din pământ nou creat, a format cu mâinile Sale nemuritoare forma noastră și i-a comunicat viața [...]. Din țărână și din suflare fu creat omul, chip al Celui Nemuritor, căci atât în unul, cât și în celălalt, domnește natura spirituală”¹⁰.

În cadrul acestui pasaj, trebuie să avem în vedere două aspecte: luarea țărânei din pământ, construirea corpului omenesc, a organismului biologic, ca suport pământesc al sufletului, și suflarea lui Dumnezeu, care înseamnă „viața înțelegerii și a comunicării cu Sine, adică viața spirituală”¹¹.

⁹ SF. GRIGORIE PALAMA, *Discurs despre intrarea în Sfânta Sfintelor și despre viața deiformă a Atotpreacuratei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și Pururea Fecioara Maria*, 55, în vol. Diac. Ioan I. ICĂ JR., *Maica Domnului în teologia secolului XX și în spiritualitatea isihastă a secolului XIV: Grigorie Palama, Nicolae Cabasila, Teofan al Niceii*, Ed. Deisis, Sibiu, 2008, p. 359.

¹⁰ SF. GRIGORIE DE NAZIANZ, *Poemata Dogmatica*, VIII, apud Pr. Vasile CITIRIGĂ, „Temeiurile dogmatice ale vieții umane”, în: *Studii Teologice*, XXXVI (1984), 9-10, pp. 630-631.

¹¹ Pr. Dumitru STĂNILOAE, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. I, București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1996, p. 268.

Astfel, prin trupul material, omul are rădăcini profunde în lumea terestră, nefiindu-i străin nimic din ceea ce este pământesc: „Însuși numele ce-l capătă primul om, Adam, are o dublă semnificație ce simbolizează putința ce o are, fie de «adame Laelion», «a se asemana Celui de Sus», fie de «adama», «la fel cu țărâna din al cărei aluat a fost plămădit»¹². Origen afirmă răspicat: „Cuvântul ebraic «Adam» însemnează om. [...]. Scriptura nu vorbește de un singur om, ci de tot neamul omenesc”¹³. El este, în același timp, legat de lume, dar și altceva decât lumea, fiindă aflată într-o relație conștientă și liberă cu Creatorul Său, capabil de a primi harul divin, putere infinită și izvor de viață. Sf. Chiril al Alexandriei spune:

„Iar fiindcă omul este animal cuvântător cu adevărat minuat și foarte asemănător lui Dumnezeu, ca să nu pară că este imitația slavei supreme, ci să fie prin facere părtaș de însușirile egale celor ce nu sunt de aici, a cinstit această făptură cu voință anticipativă și cu calitatea de operă a mâinilor Lui. Plăsmuindu-l cu chip din pământ, l-a făcut animal cuvântător; și ca să depășească rațiunile propriei firi, i-a întipărit îndată duhul nestricăcios, de viață făcător. Căci s-a scris: «Și a suflat în fața lui suflare de viață și s-a făcut omul suflet viu» (*Facerea 2, 7*)”¹⁴.

¹² MOSES ROSEN, *Învățăturile biblice*, Fundația Comunităților Evreiești din România, București, 1978, p. 10.

¹³ ORIGEN, *Contra lui Celsus*, IV, 40, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. IX, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1984, p. 265.

¹⁴ SF. CHIRIL AL ALEXANDRIEI, *Glafire la Cărțile lui Moise*, I, 2, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. XXXIX, Ed. Institutului Biblic și

Prin prisma acestor cuvinte, înțelegem că există un dialog permanent al acestei „falnice și prețioase ființe, care este omul”¹⁵, cu Ziditorul său, ca o participare continuă la divin, la lumina care vine din „Răsăritul cel de sus”, căci „lumea văzută este un reflex al celei dumnezeiești, pentru că, în vreme ce contemplăm opera, în același timp îl admirăm pe Creator”¹⁶. „Înrudirea” cu Părintele ceresc se reflectă în partea spirituală din om: „Sufletul omenesc vine din cer, trupul vine din pământ” (*Sifre Deuteronom* 306, 132a), acesta din urmă fiind „învelitoarea sufletului” (*Sanhedrin* 108a). O interesantă definiție a sufletului ne-o oferă *Geneza Rabbah*:

„S-a spus că sufletul este desemnat prin cinci nume: nefes, ruah, neșama, iehida și haia. Nefes este sângele, așa cum este scris: «Sângele este viața» (*Deuteronomul* 12, 23). Ruah este ceea ce urcă și coboară, cum este scris: «Cine știe dacă spiritul omului urcă în sus» (*Ecclesiastul* 3, 21). Neșama este înclinarea. Haia se referă la aceea că el [sufletul – *n.n.*] supraviețuiește atunci când toate membrele au sucombat. Iehida, unica, arată că toate membrele sunt dispuse în perechi și doar sufletul este unic în trup” (*Genesis Rabbah* 14, 9).

de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1992, p. 11.

¹⁵ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Despre facerea omului*, II, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. XXX, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1998, p. 20.

¹⁶ SF. AMBROZIE AL MILANULUI, *Tâlcuiri la Sfânta Scriptură. Hexaimeron*, I, 5, 17, în coll. *Părinți și Scriitori Bisericești*, vol. LII, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 2007, p. 35.

Iar în altă parte se spune: „Dumnezeul meu, sufletul pe care mi l-ai dat este pur. Tu l-ai creat în mine și cu mine; Tu mi l-ai insuflat; Tu îl păstrezi în mine și cu mine; Tu mi-l vei lua, dar mai târziu iarăși mi-l vei da” (*Berachot* 60b). Sufletul este dat omului încă din prima clipă a existenței sale pământești:

„Antoninus îl întreabă pe rabi Iehuda: Când este trimis sufletul în ființa omenească? La concepție sau când se formează embrionul? El răspunde: Când s-a format. Celălalt reluă: Este cu puțință ca o bucată de carne să nu se strice dacă n-o sărezi? Este necesar ca sufletul să existe la concepție. Atunci rabi Iehuda strigă: Ceea ce mi-a spus Antoninus are sprijin într-un text: «Vizita ta a menținut sufletul meu» (*Iov* 10, 12)” (*Sanhedrin* 91b)¹⁷.

Fiind un „bulgăre de pământ”, dar și suflare divină, omul devine atât stăpân în cosmos, cât și asemănător cu Părintele ceresc: „Să facem om după chipul și după asemănarea Noastră, ca să stăpânească peștii mării, păsările cerului, animalele domestice, toate vietățile ce se târăsc pe pământ și tot pământul” (*Facerea* 1, 26; *Avot* 3, 18). Așadar, există o diferență între chip (εἰκών) și asemănare (ὁμοίωσις)¹⁸.

¹⁷ În acest sens, a se vedea: Pr. Petre SEMEN, „Învățătura despre suflet în cărțile Vechiului Testament”, în: *Studii Teologice*, XXIX (1977), 9-10, pp. 672-682.

¹⁸ Gheorghe SĂNDULESCU, „Învățătura Sf. Grigorie de Nyssa despre căderea omului și păcatul originar”, în: *Studii Teologice*, XXXIX (1987), 1, p. 68.

„Crearea lumii, ca revărsare a iubirii dumnezeiești, nu se putea împlini decât prin aducerea la existență a omului, ultima și cea mai de seamă dintre creaturile pământești, încheierea și coroana creației. El se află la întretăierea dintre lumea fizică și cea spirituală, fiind el însuși o *lume mică*, un microcosmos, *chip al lumii celei mari*”¹⁹.

În același timp, el este locțiitor al lui Dumnezeu pe pământ, stăpân al celor văzute, tinzând spre asemănarea cu Părintele ceresc:

„Deci la sfatul cel dintâi, când a zis Dumnezeu: «Să facem om după chipul Nostru», a adăugat și după asemănare, arătând că va pune în noi și voință de sine stăpânitoare, care să poată să ne facă să ne asemănăm cu Dumnezeu. [...]. Iar pe cel după asemănare l-a trecut sub tăcere, fiindcă a fost însă-mânțat în om mai întâi numai în puțință, dar încă nu se arătase și în împlinire, ci mai era trebuință încă pentru împlinire”²⁰.

Sf. Ambrozie al Milanului face lumină în această privință:

„Așadar, sufletul nostru este zidit după chipul lui Dumnezeu. Întreaga ta ființă, omule, în aceasta constă, căci fără de suflet tu nu prezinți nicio valoare, întrucât pământ ești și în pământ te vei întoarce. [...]. Să poată fi oare numit trupul «după chipul lui Dumnezeu»? Desigur că nu, căci am văzut doar că el este pământ. [...]. Prin urmare, chipul lui

¹⁹ SF. GRIGORIE DE NYSSA, *Despre facerea omului*, XVI, p. 46.

²⁰ SF. VASILE CEL MARE, *Omilii la facerea omului. Omilie despre Rai*, I, 20, trad. Ierom. L. Carp, Ed. Doxologia, Iași, 2010, p. 47.

CUPRINS

Prefață	/ 5
Eva, maică a vieții. Femeia în referatul creației și în viziunea Sfinților Părinți	/ 13
Acoperămintele capului pentru femeie	/ 87
Adulterul	/ 113
Almanah – văduva	/ 127
Avortul	/ 137
Betulah – fecioara	/ 147
Căsătoria în lumina Vechiului Testament	/ 157
Divorțul. Femeia yebamah și agunah	/ 189
Dreptul la moștenire. Majoratul fetelor	/ 215
Educația copiilor după Vechiul Testament. Rolul femeii în demersul educativ	/ 225
Infertilitatea	/ 259
Lectura <i>Torei</i> și rugăciunea	/ 269
Niddah – femeia menstruantă	/ 289
Poruncile Legii și respectarea lor de către femei	/ 299
Sexualitate și contracepție	/ 307
Alte aspecte privind statutul femeii în perioada veterotestamentară	/ 315
Postfață	/ 329
Bibliografie	/ 333